

A Gyulafehérvári határozatok

„I. Erdély, Bánság és Magyarország összes románjainak meghatalmazott képviselői 1918. november 18-án [december 1-jén] nemzetgyűlésbe gyűlve Gyulafehérvárt, kimondják a románoknak s az általuk lakott területeknek egyesülését Romániával. A nemzetgyűlés külön is kijelenti a román nemzet elidegeníthetetlen jogát a Maros, Tisza és Duna között elterülő egész Bánságra.

II. A nemzetgyűlés az általános választói jog alapján választandó alkotmányozó gyűlés összeülését ideiglenes autonómiát tart fenn e területek lakosai számára.

III. Ezzel kapcsolatosan az új román állam szervezésére a nemzetgyűlés a következő alapelveket fekteti le:

1. Teljes nemzeti szabadság az együttlakó népek számára. Minden népnek joga van a maga neveléséhez és kormányzásához saját anyanyelvén, saját közigazgatással, saját kebeléből választott egyének által. A törvényhozó testületekben és az ország kormányzásában való részvételre minden nép népességének számárányában nyer jogot.

2. Egyenlő jog és teljes autonóm felekezeti szabadság az állam összes felekezetei számára.”

Mikó Imre: *Huszonkét év*. Studium, Budapest, 1941. 265.

Kós Károly: Kiáltó szó

„Erdély, Bánság, Kőrösvidék és Máramaros magyarságához!

Nem szabad elfelejteni, hogy mi nem az egységes magyarságból elszakasztott egyszerű lélekszám vagyunk, de külön történelmi egység ezer esztendő óta, saját, külön erdélyi öntudattal, önálló kultúrával, önérzettel. Tudtunk számolni minden helyzettel, tudtunk kormányozni és tudtunk nehéz verecségek után talpra állni. Erőnköt ösmerjük, nem becsüljük azt túl, de nem is kicsinyeljük: sokszor próbáltuk, mennyit bírunk.

BÁRDI NÁNDOR

A Romániához került erdélyi, bánsági, kelet-magyarországi magyarok (1918–1921)

A következőkben tárgyalt korszakot két nagyobb részre oszthatjuk: az őszirózsás forradalomtól a trianoni békeszerződés aláírásáig tartó időszakra (1918. október 31.–1920. június 4.), valamint az azt követő – a magyarság részéről is tudomásul vett – román államigazgatási berendezkedés időszakára a volt kelet-magyarországi területeken, a romániai Országos Magyar Párt (OMP) 1922. decemberi megalakulásáig.

A Károlyi-kormány (1918. október 31.–1919. január 8.) a nemzetiségi kérdésben a **wilsoni önrendelkezés alapelvét** fogadta el, abban bízva, hogy a magyarországi nemzetiségeknek adott önkormányzati jogosítványokkal megerősítheti az ország területi integritását. November első felében Kelet-Magyarországon a budapesti történések és a hazatérő katonák forradalmasították a bányavidékeket, a nagyvárosi munkásságot és a helyi háborús közigazgatástól szennvedő parasztságot. A régióban katonai és szociális lázadások törtek ki, amelyek csak esetlegesen voltak nemzeti jellegűek. Ezek

megfékezésére a kormány a helyi hatóságokhoz: az október végétől megalakuló Magyar és Román Nemzeti Tanácsokhoz fordult segítségért. Mivel a falusi közigazgatás jelentős részben elmenekült, a városi hatóságok befolyása csökkent, s a kb. 4.000 fős erdélyi magyar katonai erő elégtelen volt a rendfenntartásra, ezért csak – a nemzeti tanácsok által szervezett – nemzetőrségekre számíthatnak. Ezt az új hatalmi berendezkedést két célrendszer osztotta meg. Míg a Magyar/Székely Nemzeti Tanácsok radikalizálódva a köztársasági mozgalomban gondolkodtak és csak fokozatosan került előtérbe az ország integritásának kérdése, addig a hasonló román szervezetek számára a saját nemzeti érdekek voltak az elsődlegesek.

A **Román Nemzeti Tanács** (RNT) november 9-én Aradról ultimátumot intézett a kormányhoz, amelyben Kelet-Magyarország 26 románok lakta megyéje feletti hatalom átadását kérte. Mindezt a wilsoni önrendelkezés elvére és a közbiztonság megőrzésére hivatkozva tette. Az ezt követő, Jászi Oszkár

A gyulafehérvári román nemzetgyűlés határozatainak felolvasása

nemzetiségi miniszter vezette **aradi tárgyalásokon** (november 13–14.) önrendelkezési jogot ajánlott a román többségű területeknek egyfajta kantonális közigazgatási rendszerben a béketárgyalásokig. A javaslatot az RNT képviselői elutasították annak bonyolultságára hivatkozva. Második ajánlatként Jászi azt vetette fel, hogy a román többségű területeket teljesen az RNT fennhatósága alá rendelnék, amely képviseltetné magát a parlamentben és a helyi kisebbségek (adott esetben szászok/románok/magyarok) az 1868-as nemzetiségi törvény védelmét élveznék. A román fél ezt is elutasította, és a teljes elszakadás igényét jelentette be.

Ezek után került sor a **gyulafehérvári román nagygyűlésre** december 1-jén. Az előkészítés során az RNT-t alkotó erdélyi Román Nemzeti Párt egyes képviselői és a szociáldemokraták az egyesülés előfeltételének Románia demokratizálását tartották, és addig Erdély részleges autonómiáját tervezték. A végleges határozattervezetbe azonban csak a demokratikus alapelvek kerültek be (választójog, sajtó és gyülekezési szabadság, agrárreform, a munkásság jogainak kiterjesztése, széles körű nemzetiségi jogok). Később a határozatnak csak az egyesülésre vonatkozó I. pontját szentesítette a román király. Gyulafehérvárt a magyarországi románság 1228 delegátusa elfogadta a határozatot, amelyet százezres tömeggyűlésen hirdettek ki. Majd a küldöttek 200 tagú Nagy Nemzeti Tanácsot választottak, amely kijelölte a 15 tagú erdélyi román Kormányzótanácsot. A Iuliu Maniu vezette, magát Erdély ideiglenes kormányának nyilvánító tanács (Consiliul Dirigent) december 7-től Nagyszebenben kezdte meg működését. Ezzel párhuzamosan a magyar kormány december 8-án Apáthy István kolozsvári professzort, az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács elnökét **kelet-magyarországi főkormánybiztossá** nevezte ki, amely kormányhivatalként próbálta vezetni a régió polgári igazgatását.

A kialakult két közigazgatási, hatalmi és regionális nemzeti központ „versenyét” a katonai események határozták meg. A november 3-i **padovai fegyverszünet** nem érintette Magyarország határait – kivéve Horvátországot –, csak a háború alatt megszállt területek kiürítését rendelte el. A fegyverszünet Magyarországra való konkretizálása a **belgrádi katonai szerződésben** történt meg, november 13-án. Ez többek között kimondta, hogy a magyar kormány köteles kiüríteni a Nagy-Szamos felső folyásától Marosvásárhelyig, majd a Maros mentén Szegedig húzott vonaltól délre eső területeket, de engedélyezte, hogy az átadott területeken

Károlyi Mihály

fennmaradjon a magyar közigazgatás. Már a szerződés aláírásának napján a román hadsereg megjelent a Keleti-Kárpátok sorsaiban és december elejére – 2-án Marosvásárhelyre, 4-én Besztercére, 6-án Székelyudvarhelyre, 7-én Brassóba vonult be – elérték a kijelölt demarkációs vonalat. A helyi magyar közigazgatás mint a béketárgyalásig a terület ellenőrző antant csapatokat fogadta a román katonaságot, komoly ellenállásra nem került sor. A gyulafehérvári nagygyűlést követő napokban a román csapatok néhány ponton átlépték a **demarkációs vonalat**, majd december 12-én Henri Berthelot tábornok, az antant Dunai Hadseregének parancsnoka, önhatalmúlag engedélyezte a román hadsereg előrenyomulását a Szatmárnémeti–Nagykároly–Nagyvárad–Arad vonalig.

Magyar részről a Károlyi-kormány a katonai **ellenállással** egyrészt azért nem próbálkozott, mert hitt a belgrádi megállapodásban és abban, hogy az antant partnerként fogadja el. Másrészt a frontokról hazatérő katonaság óriási társadalmi feszültséget okozott és ezt a tömeget mielőbb le kellett fegyverezni. Az új hadsereg létrehozásához pedig a kormány nem rendelkezett megfelelő forrásokkal. Az új magyar, köztársasági hadseregből 3–4.000 fő jutott az erdélyi helyőrségekbe, míg a román támadó hadsereg létszáma 20–40.000 fő között lehetett. Így december 24-én Kolozsvárt harc nélkül átadták a bevonuló román csapatoknak, amely január közepére elérte a Máramarossziget–Nagybánya–Zilah–Csucsá vonalat.

KRONOLÓGIA

1918. október 31. Kolozsváron kitört a forradalom. Budapesten megalakult a Román Nemzeti Tanács.

1918. november 13–14. A Nemzeti Tanács küldöttsége Aradon tárgyalásokat folytatott az erdélyi Román Nemzeti Tanács vezetőivel. A Jászi Oszkár vezette küldöttség nemzeti autonómiát kínált, a Iuliu Maniu vezette román tárgyaló csoport a teljes önállósághoz ragaszkodva elutasította ezt.

1918. december 1. Erdély és a kelet-magyarországi részek románsága Gyulafehérvárt nemzetgyűlést tartott, melyen kimondták az egyesülést Romániával. A nagygyűlés létrehozta az Erdélyi Román Kormányzótanácsot.

1918. december 2. A román hadsereg az antanthatalmak engedélyével bevonult Marosvásárhelyre, majd 4-én Besztercére és 7-én Brassóba.

1918. december 9. Hivatalba lépett Dr. Apáthy István kelet-magyarországi kormánybiztos Kolozsvárt. A román Kormányzótanács megkezdte működését Nagyszebenben.

1918. december 17. Henri Berthelot tábornok, az antant Dunai Hadseregének parancsnoka önhatalmúlag engedélyezte a román hadsereg előrenyomulását a Szatmárnémeti–Nagykároly–Nagyvárad–Arad vonalig.

1918. december 22. A magyar és székely nemzeti tanácsok összehívták Kolozsvárra az erdélyi és kelet-magyarországi magyarság nemzetgyűlését. A gyűlés az erdélyi magyarság számára is önrendelkezési jogot követelt.

1918. december 24. A román királyi csapatok megszállták Kolozsvárt.

1919. január 17. Apáthy főkormánybiztost letartóztatták és Nagyszebenben szállították.

1919. január 22. A román királyi hadsereg elérte a Máramarossziget–Csicsa–Zám vonalat.

1919. szeptember 10. A 3911. sz. rendelettel életbe lépett az erdélyi agrárreform.

Kétmillió magyarra, mint fundamentumra akarjuk felépíteni az új keretek közt *nemzeti autonómiánkat*, melynek egy részét saját szabad elhatározásából ígéri nekünk a Románia szentesített törvénye: a gyalafehérvári határozat, másrészt megszerzi egyfelől akaratumk és erőnk, másfelől Románia józan belátása.

Amit ma a magunk számára kérünk, amiért holnap harcba szállunk és holnapután talán már szenvedünk is, de amit hitünk szerint végre is kivívunk, azt fogják kérni, azért fognak harcolni, szenvedni és azt fogják végül kivívni magunknak szász és román erdélyi nemzettestvéreink is.

Nyíltan és bátran kiáltom ki ezt a végső célunkat. Minden hátsó gondolat nélkül, őszintén. És hiszem, hogy ott lappang ez az akarás mindnyájunk lelkében, akik tisztán igyekszünk látni új helyzetünkben az új célt.

Mert mi, magyarok megsemmisülhetünk, – bár ez nem valószínű, – és eltűnhetik Erdély földjéről a szász is, de élni fog akkor is Erdély, mert geográfiai egyéniség, gazdasági egyéniség történelmi szükségesség.

Nyíltan és bátran kiáltom a velünk megnagyobbodott Romániának: *mi, magyar fajú, magyar hitű és magyar nyelvű polgárai Romániának nemzeti autonómiát akarunk, aminek birtokában bennünk Nagy Románia megbízható polgárságot fog nyerni.*”

Kós Károly – Paál Árpád – Zágonyi István: *Kiáltó szó*. [Kolozsvár, 1921.] Idegennyelvű Folyóiratkiadó, Budapest, 1988.

Iuliu Maniu

A Székely Hadosztály eskütétele a Parlament előtt 1919 elején

Velük szemben csak a megszállt területekről menekültekből szerveződő **Székely Hadosztály** képezett ellensúlyt. Károlyi Mihály január végén az addigi tapasztalatok nyomán már a fegyveres honvédelem mellett döntött, de ehhez továbbra sem állt rendelkezésre megfelelő haderő. Ebben a helyzetben a békekonferencia azon döntését, hogy a román csapatok a Szatmárnémeti–Arad vonalig vonulhatnak előre és ettől nyugatra egy semleges zónát hoznak létre, amelybe Debrecen, Békéscsaba, Szeged is beleesett volna, már nem tudta elfogadni. Az addigi antant együttműködési politika kudarca nyomán Károlyi lemondott. Az ország integritásának megőrzése érdekében egyetlen lehetőségként a Szovjet-Oroszország felé orientálódó külpolitika maradt.

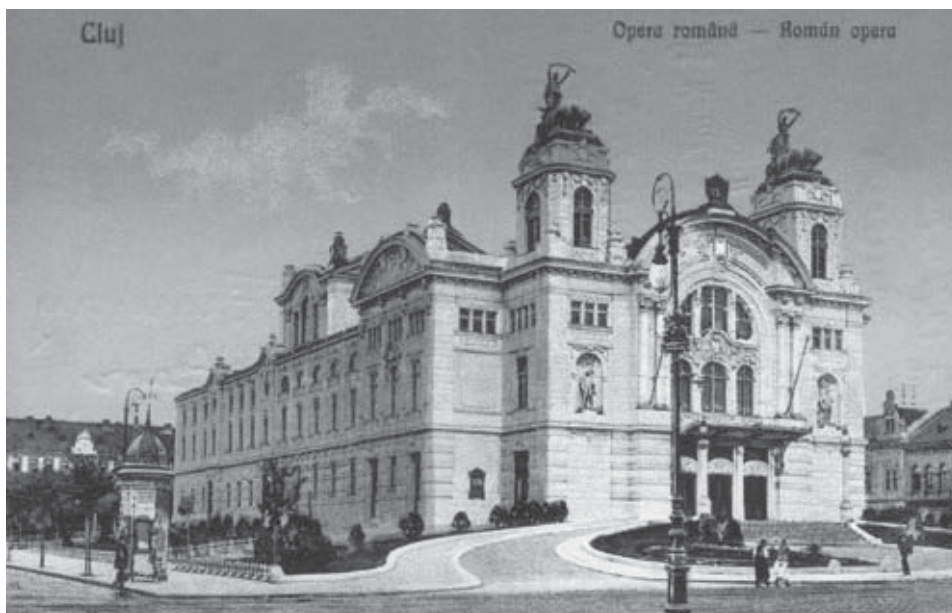
Az erdélyi Magyar és Székely Nemzeti Tanácsok november közepétől a román önrendelkezési törekvésekre válaszul a budapesti kormányzat mellett, illetve alternatívaként **Erdély autonómiája** mellett foglaltak állást és az önálló székelyföldi államalakulat terve is felmerült. December 22-én Kolozsvárt 40.000 részvevővel négyülést tartottak, ahol nemzeti jogegyenlőséget követeltek az „egységes és csonkítatlan Magyarországon” belül. A hatalomváltás során a közigazgatási vákuumhelyzetekben önálló helyi hatalmi központok kialakítására is történetek kísérletek (Temesvárt – Bánáti Köztársaság, Székelyudvarhelyen – Székely Köztársaság, Bánffyahunyadon – Kalotaszegi Köztársaság).

A **bevonuló román csapatok** – amelyek 1919. április 20-án foglalták el Nagyváradot – mindenhol bevezették a sajtócenzúrát, a kijárási tilalmat, a botbüntetést, betiltották a politikai és társadalmi szervezetek működését, megszüntették a gyűlekezési és utazási szabadságot. 1919. január 15-én Grandpierre Emil törvényszéki bíró egy bizottság élén Nagyszebenben tárgyalást folytatott Iuliu Maniuval, a Kormányzótanács vezetőjével. A magyar álláspont – a végleges államjogi helyzet rendezését a béketárgyalásoktól várva

– az volt, hogy a közigazgatás Erdély magyar lakta területein legyen magyar, a románokon román, a vegyeseken vegyes. A tisztviselőktől pedig ne követeljenek esküt, hanem elégedjenek meg fogadalommal, melynek szövegét magukkal vitték. A Kormányzótanács a javaslatot nem fogadta el. Két nappal később Apáthy Istvánt letartóztatták, az általa vezetett főkormánybiztosságot január közepén felszámolták. Ugyanekkor a román katonai egységek segítségével ellenőrzésük alá vonták a vasút és a posta működését is. Márciusban a kolozsvári bíróságokat, májusban a kolozsvári Ferencz József Tudományegyetemet és a Nemzeti Színházat is átvették a román hatóságok. A közalkalmazottakat és ügyvédeket, vasutasokat a román királyhoz kapcsolódó hűségesküre kötelezték, amelyet ezek a rétegek a béketárgyalások lezáratlanságára hivatkozva megtagadtak. Ez szavazati jog-, állás- és nyugdíjvesztéssel járt. Jelentős részük Magyarországra menekült. 1918–1920-ban kb. 145.000-en távoztak Erdélyből Magyarországra, döntően a városi középosztály és hivatalnokréteg képviselői. Az egzisztenciális helyzetet tovább súlyosbította a katonai hatóságok által végrehajtott lakásrekvirálás, és 1919 szeptemberétől az állami középiskolák is román tannyelven működtek.

A Kelet-magyarországi Főköormánybiztoság megszűnte és vezetőjének letartóztatása után Grandpierre Emil bíró, a Károlyi-kormány által kinevezett kolozsvári főispán vezetésével illegálisan működött egy ún. **Erdélyi Központ**, amely egyrészt a budapesti, illetve szegedi politikusokkal tartotta a kapcsolatot, másrészt szervezte a passzív tisztviselői ellenállást, harmadrészt a lehetőségekhez mérten anyagi támogatásban részesítette az intézményeket és a tisztviselőket végül, de nem utolsó sorban információkat közvetített a béketárgyalásokra készülő budapesti körökhöz és az erdélyi, helyi magyar vezetőkhez.

A trianoni békeszerződés aláírása után meg kellett keresni a román állami keretek közti berendezkedés lehetőségeit. Az állásban maradt magyar postások, tisztviselők, ügyvédek már júliusban letették a hűség- esküt. Szeptemberben megkezdődött a földreform végrehajtása és az ezzel kapcsolatos kárenyhítés (fellebbezések, ügyintézés a birtok kisajátítások körül) megkerülhetlenné tette a politikai érdekvédelem kérdését. A Grandpierre és a volt magyar állami közigazgatási vezetők alkotta csoport az 1919. decemberében Románia által is aláírt **kisebbségvédelmi szerződés** alapján külföldi segítséget várt a magyar sérelmek orvoslására. Ennek érdekében 1920 novemberétől

Régi képeslap új felirattal: a kolozsvári volt Nemzeti Színház

egy olyan szervezetben gondolkodtak, amely a magyarságot közjogi személyként képviselhetné a Népszövetség előtt, és amely az előbb említett szerződésben jogosítványokat kapott a kisebbségi sérelmek kivizsgálására. Ennek nyomán jött létre a **Magyar Szövetség** 1921. január 9-én. Ezzel párhuzamosan jelentkezett egy másik, fiatalabb, polgári radikális, szociálisan érzékeny, az erdélyi közéletben 1918–1919-ben feltűnő csoport, amely a román államkeretekbe való beilleszkedést, a magyarság demokratikus megszervezését szorgalmazta. Lojalitást ígértek Romániának,

ha az demokratizálódása során nemzeti autonómiát ad az oda csatolt magyar közösségnek. Ennek az eszmekörnek meghatározó képviselője volt Kós Károly építész és Paál Árpád újságíró (volt udvarhelyi alispánt, aki letette a hűségesküt a megyei tisztviselőkkel a Székely Köztársaságra, majd másfél éves börtönbüntetést szenvedett). 1921–1922-ben lényegében ez a két csoport – a pozícióörző, hagyományos erdélyi magyar elit (beleértve az egyházak vezetőit) és a sajtónyilvánosságot meghatározó, a demokratikus önszerveződést, a politikai, gazdasági, társadalmi

Székelyudvarhelyen a volt Budapest Szálló az impériumváltás után

1919. december 9. Coandă tábornok a Vaida-kormány megbízásából aláírta Párizsban a kisebbségvédelmi egyezményt.

1920. április 10. Megszűnt az Erdélyi Román Kormányzótanács.

1920. december 15. A politikai harc megszervezésére ötös bizottság alakult, melynek tagjai: dr. Grandpierre Emil, dr. Paál Árpád, dr. Róth Hugó, Sándor József és dr. Zágonyi István.

1921. június 5. Bánffyhunyadon népgyűlés keretében megalakult a Magyar Néppárt. Elnök: Albrecht Lajos. Titkár: Kós Károly.

1921. július 6. A Magyar Szövetség alakuló országos nagygyűlése a kolozsvári református teológia nagytermében. Elnök: Jósika Samu báró, Ügyvezető alelnök: Haller Gusztáv, Titkár: Kós Károly. A Szövetséget október 30-án a kolozsvári prefektus felfüggesztette.

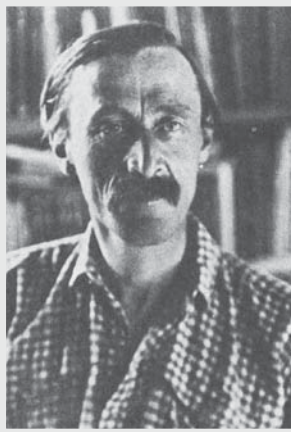
1922. január 15. A politikai aktivitást hirdető Magyar Néppárt Kolozsvárt országos gyűlést tartott. Elnökké Kecskeméthy Istvánt választották meg.

1922. február 12. A parlamenti választások meghirdetése után, Kolozsvárt megalakult a Magyar Nemzeti Párt Ferencz József unitárius püspök, majd Grandpierre Emil elnökletével.

1922. március 6–7. A képviselő-választásokon egyetlen magyar jelölt jutott be a parlamentbe: Bernády György. A szenátorválasztáson: Pál István és Fülöp Béla. A pótválasztásokon a képviselőházba Sándor József és Zima Tibor, a szenátusba pedig Jósika Samu került be.

1922. október 28. A kormány módosított alapszabályokkal sem engedélyezte a Magyar Szövetség működését.

1922. december 28. Megalakult Kolozsvárt a Néppárt és Nemzeti Párt összeolvadásával az Országos Magyar Párt. Elnök: Jósika Samu báró. Ügyvezető alelnök: dr. Haller Gusztáv. Titkár: dr. Naláczy István.

Kós Károly

Jósika Samu

modernizációt sürgetők – versenyeztek egymással a romániai magyarság képviseletének megszervezéséért.

Az **egységes érdekképviselet** létrehozása a diszkriminatív román nemzetiségpolitikával szemben elkerülhetetlen volt. 1921 tavaszán a magyar egyházfők is letették a hűség esküt. Mivel a Romániához került magyarságnak ez volt az egyedül megmaradt, az egész társadalmat lefedő intézményrendszere, politikai képviseletét biztosítani kellett. Itt elsősorban az oktatási és a földbirtokreformhoz kapcsolódó sérelmekről volt szó, és ennek parlamenti képviselete elengedhetetlen volt. A parlamenti képviselet megszerzéséhez pedig politikai pártként részt kellett venni a választásokon. 1921 nyarán az „aktivisták” létrehozták a Magyar Néppártot, majd júliusban ennek integrálása érdekében a „passzivisták” egyesültek a néppártiakkal a Magyar Szövetségben, amelyet báró Jósika Samu, a magyar főrendiház utolsó elnöke (a legmagasabb rangú erdélyi méltóság) vezetett. A Szövetség a romániai magyarság közjogi személyisége (mint önkormányzata) képviselőjének tekintette magát. Ezért a kormányzat, más mondva csinált indokokra hivatkozva 1921 októberében a szervezet működését felfüggesztette. Az 1922-ben várható választásokra előbb januárban a Néppárt, majd februárban Grandpierrék Magyar Nemzeti Pártként újrászervezték magukat, de megegyeztek a közös jelöltekben. Ez azonban nem segített abban, hogy a magyarság jelentős része nem szerepelt a választói névjegyzékben, illetve a magyar jelöltek döntő többségét a legkülönbözőbb kifogásokkal fel sem vették a választási listára. Ilyen és

A kolozsvári Kárpátok Óre szobor

hasonló választási visszaélések miatt – amelyeknek az volt a célja, hogy a Liberális Párt alkotmányozó nemzetgyűlési többséget szerezzen – mindössze 3–3 magyar jutott 1922 márciusában a képviselőházba és a szenátusba (a magyar lakosság arányszáma szerinti 25–30 helyett). Miután 1922 őszén a Magyar Szövetség működését továbbra sem engedélyezték, a két magyar pártalakulat vezetői 1922. december végén közös politikai pártot hoztak létre **Országos Magyar Párt** elnevezéssel, amely lényegében a Szövetség programját vitte tovább – ezzel akadályozva meg, hogy a román politikai pártok hozzanak létre szervezeteket a magyarság képviseletére.

A Magyar Szövetség céljai

1. A magyar nemzeti kisebbség autonómiájának kivívása [...]
2. Teljes egyenlő és viszonyos vallásszabadság, valamint a magyar egyházak történelmi autonómiájának biztosítása és fejlesztése [...]
3. A nyilvános jellegű magyar nyelvű oktatás biztosítása [...]
4. A helyi és törvényhatósági autonómia helyreállítása.
5. Az állampolgársági jogok egyenlő mértékének [...] biztosítása.

A Magyar Szövetség szervezete. Paál Árpád Kézirathagyatéka, Haáz Rezső Múzeum, Székelyudvarhely. 765/193.

Kós Károly rajza: Ének Attila királyról

Tudja-e?

■ A vlach vagy valach nép régi neve az oláh volt. Ez az elnevezés a balkáni eredetű félnomád állattenyésztők életmódjára utalt. A román népnév 1848–1849 után került a közigazgatási, majd a napi szóhasználatba. A vlach pásztornép bevándorlása Erdélybe a 12. században kezdődött. A 14. század végére mintegy 130 településük volt. A románság kenézeik vezetésével királyi birtokokon telepedett le. Első szállásterületeik Hunyad és Fogaras vidéke, a Bihari hegység és Máramaros volt. A török terjeszkedés miatt a 14–15. századtól egyre többen települtek be Erdély déli lakatlan, hegyvidéki részére, a 16. századtól az Alföld keleti végeire. A 17–18. századi török, tatár pusztítások, illetve a pestis járványok elsősorban a folyó völgyekben, síkságon, városokban élő magyarságot és szászokat érintették. A hegyekben élő és keletről folyamatos bevándorlási utánpótlással bíró románság az 1720. évi összeírás szerint a történeti Erdély lakosságának felét adta (806.000 fő). Az 1770-es évektől a román bevándorlás csökkent, számuk a természetes szaporodás szerint nőtt. Így 1832-re a történeti Erdély lakosságának 60%-át adták (1 millió fő), míg a magyarság aránya 29% volt. A szabadságharc vérvetése, majd az utolsó kolerajárvány után, a kiegyezéskor beinduló gazdasági-társadalmi modernizáció és polgárosodás elmagyarosító hatása a zsidó és német városi népességet érintette. Az asszimiláció a románságra csak elenyésző hatással volt, sőt néhány magyar többségű városban erősödött a jelenlétük (Kovácszna, Torda, Bánffyhunad, Nagyenyed, Marosvásárhely), de ez még inkább jelentkezett a szász központokban (Nagyszeben, Segesvár, Medgyes). Az 1910-es népszámlálás sem hozott jelentős változásokat, a történeti Erdély 2.678.367 lakosának 55%-a román, 34,28%-a pedig magyar anyanyelvűnek vallotta magát.

■ A 20. század elején Romániában csak a románság 54,4%-a élt (5,489 millió fő, az ország lakosságának 92,2%-a volt román nemzetiségű). Az európai Oroszországban 1.108 millió román élt, az összrománság 11,1%-a (döntően Besszarábiában, 920,9 ezer fő, ahol relatív többséget alkotak). Az Osztrák–Magyar Monarchiában élt 3,222 millió román (az összrománság 32,4%-a). A románság egy része, 273,2 ezer fő, az

Osztrák Császárságon belül, Bukovinában élt, ahol az összlakosság 34,4%-át adta. De a Monarchián belüli román népesség jó része Magyarországon lakott, 2,948 millió fő, amely az ország összlakosságának 16,1%-át adta. A 26 kelet-magyarországi megye (a mai szóhasználat szerinti Erdély: a történeti Erdély valamint Torontál, Temes, Kraszó-Szörény, Arad, Bihar, Szilágy, Szatmár, Máramaros, illetve Csanád, Békés, Ugocsa megyék részei) népességének 53,9%-át a románság tette ki 1910-ben. A történeti Erdély 15 megyéjéből 10-ben volt román többség, a megyeközpontok közül azonban 12-nek volt magyar és 3-nak német többségű lakossága. A polgárosodásbeli hátrányt jelzi, hogy a Romániához csatolt volt magyarországi területek városi népességének 17,9%-a volt román nemzetiségű. A románság foglalkozási összetétele szintén ezt tükrözte: 86,3% földműves, 8% ipari foglalkoztatott és 1,4% értelmiségi. Ez azt jelentette, hogy míg a mezőgazdaságban felülreprezentált volt a románság, addig az erdélyi ipari foglalkoztatottak nem egészen egy harmadát adták, az értelmiségi pozícióknak pedig csak egy ötödét töltötték be románok az első világháború előtt.

■ Románia határai az első világháború után a trianoni békével váltak véglegessé. Az 1914-ben 139,1 ezer km² területű, 7,625 millió lakosságú Román Királyság összesen 156,8 ezer km² területet szerzett 8,365 millió lakossal. Oroszországtól Besszarábiát (44,4 ezer km² és 2,345 millió fő), Ausztriától Bukovinát (10,4 ezer km² és 811,7 ezer fő), Magyarországtól Erdélyt Máramarossal és a Körös-vidékkel (83,9 ezer km² és 4,298 millió fő), valamint Kelet-Bánátot (18 ezer km² és 910 ezer fő). Így a két világháború közti Románia összterülete 295,9 ezer km², 16,250 millió lakossal.

■ Erdélyben a magyarság egy része nem kapott automatikusan román állampolgárságot. Még 1937-ben is közel 100.000 romániai magyar nem került fel az állampolgársági névjegyzékre. Ennek az volt az oka, hogy a román állampolgársági törvény 1918-ban egy adott településen 4 év folyamatos illetőséget (helyben tartózkodást és adófizetést), követelt meg míg ez a „fajlag románokra” nem vonatkozott.

IRODALOM

- Bárdi Nándor: Impériumváltás Székelyudvarhelyen. *Aetas* 1993. 3. sz. 76–120.
- Fráter Olivér: *Erdélyi magyar helyzetkép 1916–1919-ben*. Hamvas Intézet, Budapest, 2003.
- Grandpierre Emil: Az erdélyi magyarság politikai küzdelmei az egységes Magyar Párt megalakulásáig. *Magyar Szemle* 1928. 4. sz. 130–136.
- K. Lengyel Zsolt: „Keleti Svájc” és Erdély 1918/1919. A nagyromán állameszme magyar alternatíváinak történetéhez. *Regio* 1992. 1. sz. 77–89.
- Kós Károly–Paál Árpád–Zágoni István: *Kiáltó szó. A magyarság útja. A politikai aktivitás rendszere*. [Kolozsvár, 1921.] Idegennyelvű Folyóiratkiadó, Budapest, 1988.
- Mikes Imre: *Erdély útja. Nagymagyarországtól Nagyromániáig*. [Brassói Lapok, 1924.] H-Press, Sepsiszentgyörgy, 1996.
- Mikó Imre: A politikai passzivitástól a Magyar Szövetségig. In: uő: *Huszonkét év*. [Studium, 1941.] Optimum, Budapest, 1988. 9–38.
- Ormos Mária: Erdély. In: uő.: *Padovától Trianonig 1918–1920*. Kossuth, Budapest, 1983. 112–134.
- Raffay Ernő: *Erdély 1918–1919-ben*. Magvető, Budapest, 1987.
- Szász Zoltán: Erdély a Román Királyságban. In: Glatz Ferenc (szerk.): *Magyarok a Kárpát-medencében*. Pallas, Budapest, 1989. 212–217.
- Szász Zoltán: Forradalmak és nemzeti mozgalmak a monarchia összeomlása után (1918–1919). In: Köpeczi Béla (főszerk.): *Erdély története*. III. k. Akadémia, Budapest, 1986. 1701–1732.